ISSN (print) 2708-7530
Наукові перспективи № 11(41) 2023

УДК 330.15

https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-625-639

Прокопенко Наталія Іванівна старший викладач кафедри геодезії та землеустрою, Сумський національний аграрний університет, вул.Герасима Кондратьєва, 160, м. Суми, 40021, https://orcid.org/0000-0001-5046-6122

Поясник Георгій Володимирович кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вул.Ярослава Мудрого, 25, м. Харків, 61002, https://orcid.org/0000-0001-7776-9932

Диняк Оксана Василівна кандидат геологічних наук, доцент, доцент кафедри гідрогеології та інженерної геології, ННІ «Інститут геології», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Васильківська, 90, м. Київ, 03022, https://orcid.org/0000-0002-7147-0769.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Воєнне вторгнення в Україну завдає широкомасштабної та значущої шкоди довкіллю та спричиняє як негайні, так і довгострокові наслідки в межах України та за її межами. Повоєнне відновлення економіки серед ключових заходів передбачає активну державну політику природокористування. Перед державою постануть завдання відбудови економічного потенціалу та створення умов для сталого розвитку, що мають здійснюватися на принципово нових засадах реалізації концепції «зеленої економіки». Такий підхід дозволить створити основу для економічного зростання шляхом найбільш ефективного використання природних ресурсів, забезпечити енергетичну й продовольчу безпеку та інтегруватися у світовий ринок з новими інноваційними продуктами. Якщо у довоєнний час ці заходи мали розрізнений характер, найважливішим завданням, що постає, це повоєнне відновлення природи України, побудова абсолютно нової системи управління природними ресурсами, при якій цінність та цілісність довкілля матиме вирішальне значення для суспільства. За такого підходу, основними складовими компонентами державної політики є розвиток енергозбереження, сукупність організаційних, правових та економічних заходів, спрямованих на посилення енергетичної безпеки, поліпшення екологічної ситуації та забезпечення сталого розвитку суспільства. У дослідженні акцентовано, що

впродовж останнього десятиріччя увага міжнародної спільноти зосереджена на досягненні сталого економічного розвитку, найбільш важливі елементи якого включають зниження рівня антропогенного впливу на навколишнє середовище, і саме ці тенденції має наслідувати Україна. Доведено, що у результаті все більшого розповсюдження отримують нові моделі економіки: «зелена», низьковуглецева, та ін., що мають на меті досягнення балансу між економічним зростанням, соціальним розвитком і екологічною стійкістю. Вказано на переваги, якими володіє Україна, насамперед це обсяги виробництва та використання біологічних видів палива, які за ефективно виваженої державної політики слугуватимуть дієвим меседжем у забезпеченні економічного функціонування і зростання держави. Окремі висновки дослідження можуть бути використані для побудови стратегії повоєнного розвитку в частині державної політики природокористування.

Ключові слова: екологічна політика, екологічний менеджмент, енергетична безпека, енергозбереження, сталий розвиток, екологічна стійкість, відновлювальна енергетика.

Prokopenko Nataliia Ivanivna senior Lecturer department of Geodesy and Land Management, Sumy National Agrarian University, 160 Herasyma Kondratieva St., Sumy, 40021, https://orcid.org/0000-0001-5046-6122

Poiasnyk Heorhii Volodymyrovych Candidate of Engineering Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv National Automobile and Highway University, 25 Yaroslav Mudry St., Kharkiv, 61002, https://orcid.org/0000-0001-7776-9932

Dyniak Oksana Vasylivna Can.,Sci. (Geol), Associate Professor, Associate Professor Department of Hydrogeology and Engineering Geology, Institute of Geology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Vasylkivska St., 90, Kyiv, 03022, https://orcid.org/0000-0002-7147-0769.

STATE POLICY OF NATURAL USE FOR POST-WAR ECONOMY RECOVERY

Abstract. The military invasion of Ukraine causes widespread and significant environmental damage and has both immediate and long-term consequences within Ukraine and beyond. Post-war economic recovery, among the key measures, involves an active state policy of environmental management. The state will be faced with the task of restoring economic potential and creating conditions for sustainable development, which must be carried out on fundamentally new principles for

implementing the concept of a "green economy". This approach will create the basis for economic growth through the most efficient use of natural resources, ensure energy and food security and integrate into the world market with new innovative products. If in the pre-war period these activities were disjointed, the most important task is the post-war restoration of the nature of Ukraine, the construction of a completely new system of natural resource management, in which the value and integrity of the environment will be of decisive importance for society. With this approach, the main components of state policy are the development of energy saving, a set of organizational, legal and economic measures aimed at strengthening energy security, improving the environmental situation and ensuring sustainable development of society. The study emphasizes that over the past decade, the attention of the international community has been focused on achieving sustainable economic development, the most important elements of which include reducing the level of anthropogenic impact on the environment, and it is these trends that Ukraine should imitate. It has been proven that, as a result, new economic models are becoming more widespread: "green", low-carbon, etc., with the goal of achieving a balance between economic growth, social development and environmental sustainability. The advantages that Ukraine has are indicated, first of all, these are the volumes of production and use of biological fuels, which, with an effectively balanced state policy, will serve as an effective message in ensuring the economic functioning and growth of the state. Some of the research findings can be used to build a post-war development strategy in terms of state environmental policy.

Keywords: environmental policy, environmental management, energy safety, energy conservation, steel development, environmental sustainability, renewable energy.

Постановка проблеми. Війна, розв'язана рф проти України, спричинила безпрецедентні руйнування, які насамперед стосуються довкілля. Особливо ускладнилися екологічні проблеми, на доповнення до раніше існуючих. Дослідники вказують, що екологічна ситуація в Україні почала стрімко погіршуватися, а «постійні обстріли та бомбардування завдають критичної шкоди навколишньому середовищу, зокрема призводять до вибухів, пожеж, руйнування промислових об'єктів, забруднення повітря, води та землі». В аналізі передумов повоєнного відновлення зазначено, що «ускладнює ситуацію відсутність доступу до територій та об'єктів природоохоронного управління, втрата та руйнування інфраструктури, втрата кадрів, призупинення заходів контролю та скасування обов'язку сплати екологічного податку» [1], що негативно вплинули на можливість повноцінно реалізовувати державне управління у галузі природокористування. Хоча план післявоєнної відбудови України є амбітним, важливо, щоб заходи з

відновлення та збереження довкілля, а також заходи з відновлення та відновлення природних ресурсів були включені до плану відбудови.

Постійне посилення антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, яке супроводжується загостренням екологічних проблем на глобальному, національному, регіональному й місцевому рівнях, вимагає формування та здійснення ефективної політики природокористування, орієнтованої на раціоналізацію використання і відтворення природних ресурсів, збереження і охорону довкілля, забезпечення екологічної безпеки, а також гармонійну взаємодію людини і природи в цілому. Вирішення цих завдань потребує постійного розвитку й удосконалення інституційно-функціонального забезпечення національної політики як дієвої системи, здатної всебічно й оперативно реагувати на всі виклики в галузі природокористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективної політики природокористування, орієнтованої на раціоналізацію використання і відтворення природних ресурсів, збереження і охорону довкілля, забезпечення екологічної безпеки стала предметом дослідження багатьох науковців, зокрема: А. Андрусевича, Н. Андрусевич, О. Бондаря, Т. Грущкевич, С. Лінника, Н. Малиш, М. Пилипчука, Н.Пришляк, К. Ситника, А. Толстоухова, П. Фесянова, М. Хвесика, О. Шапталу, В. Шевчука та ін. Окремі аспекти проблем охорони навколишнього природного середовища досліджували Т. Безверхнюк, С. Дорогунцов, А. Качинський, А. Маршалл, Н. Терещенко. Наукові здобутки дослідників сприяли висвітленню проблеми та визначенню викликів загальної проблеми. Попри наявність вагомого наукового доробку, малодослідженими питаннями є відновлення природи України побудова абсолютно нової системи управління природними ресурсами, при якій цінність та цілісність довкілля матиме таке ж значення, як і цінність та цілісність суспільства.

Метою наукового дослідження є вивчення екологічної ситуації, спричиненої збройною агресією російської федерації на території України, зокрема впливу військових дій на стан природних ресурсів, основних напрямів охорони довкілля, зміцнення енергетичної безпеки, покращення екологічної ситуації та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. За усталеним визначенням природокористування - це «сфера виробничої та наукової діяльності, вся сукупність засобів, які застосовує суспільство задля комплексного вивчення, освоєння, використання, відновлення, поліпшення й охорони навколишнього середовища та природних ресурсів з метою розвитку продуктивних сил, забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людини» [2]. Участь держави у цьому процесі регулюється відповідними нормами, насамперед Законом

України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. Так, за визначенням даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля), державна екологічна політика - це «діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Екологічну політику також можуть мати окремі підприємства чи організації» [4].

Відновлення природних ресурсів завжди було актуальною темою, адже людина через свою діяльність умисно або необережно завдає їм шкоду. Так, у Проєкті Закону зазначено, що основними причинами екологічних проблем України законопроєкт називає: підпорядкування екологічних пріоритетів економічним інтересам; неврахування екологічних наслідків у законодавчій та регуляторній діяльності, зокрема у рішеннях Кабінету Міністрів та інших органів виконавчої влади; домінування в структурі економіки ресурсо- та енергоємних галузей; застарілість основних фондів у всіх галузях національної економіки; втрату фізичної та моральної вартості активів; неефективну систему управління в Україні; підпорядкування екологічних пріоритетів економічним інтересам як основна причина екологічних проблем України.

Однак конфлікти призводять до ще більших катастроф, що впливають на всі природні ресурси та екосистеми [4]. Збройна агресія росії проти України спричинила й продовжує наносити тяжких втрат як мирному населенню, громадській та економічній (промисловій) інфраструктурі, так і завдає величезної шкоди навколишньому природному середовищу та його природним ресурсам.

До масштабного вторгнення рф екологія України знаходилась на досить критичному рівні. Відповідно до Звіту про стратегічну екологічну оцінку Плану заходів з реалізації Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року, у 2020 році зафіксовані значні забруднення водойм, повітря, наявний надзвичайно високий рівень розораності території, низька залісненість тощо [5].

За даними Міндовкілля на початок 2023 року воєнними діями вже завдано збитків довкіллю на понад 36 млрд євро. На проінспектованих територіях за попередніми розрахунками сума збитків, заподіяних війною, становить понад 19,6 млрд грн (рухоме та нерухоме майно, шкода, заподіяна лісу, збитки, пов'язані з поверненням лісових екосистем до безпечного ведення в них лісогосподарської діяльності) [4].

Неможливо оцінити вплив війни на природні комплекси та об'єкти, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну чи іншу цінність. Орієнтовна площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що перебувають у віданні Держлісагентства та які зазнали пошкоджень

або є окупованими, становить 329,6 тис. га. Відбуваються пошкодження гідротехнічних споруд, які забезпечують регулювання стоку води. Це створює суттєвий вплив на екосистему басейнів річок та завдає збитків водогосподарській інфраструктурі і водним ресурсам України [16]. Руйнування гребель, дамб та інших гідротехнічних споруд призводить до втрат води та підтоплення населених пунктів. Внаслідок пошкоджень та порушення режимів роботи водних об'єктів було незаконно забрано або скинуто води орієнтовним об'ємом 732,1 млн. м³, що постійно зростає в результаті руйнувань гідротехнічних споруд. Нанесені збитки природному середовищу внаслідок пожеж (знищення дерев, червонокнижних видів рослин) за попередньою оцінкою фахівців вже складають понад 1,5 млрд грн. За час окупації території зони відчуження було завдано шкоду об'єктам живої природи на площі 14074 га внаслідок пожеж спричинених окупантами [14].

Також великих й обтяжливих пошкоджень зазнав біосферний заповідник «Асканія-Нова», який є науковою, природоохоронною установою міжнародного значення. Державним агентством України з управління зоною відчуження [11] зазначено, що у результаті збройної агресії відбулися зміни радіаційного стану зони відчуження - перерозподіл радіоактивного забруднення, неконтрольоване поширення забруднення радіонуклідами, пов'язане з діяльністю військових, що значно підвищує ризики невиправдного опромінення.

Для подолання цих наслідків війни та розроблення стратегії повоєнного відновлення Міндовкілля пропонує інструменти реалізації екологічної політики (рис. 1).

Рис. 1. *Інструменти реалізації екологічної політики*

Джерело: [4].

В аналітичній записці Планування відновлення довкілля [6] представлено основні принципи, на яких базуватиметься розроблення стратегічних планів з відновлення (табл 1). Автори [21] окреслюють основні екологічні орієнтири та правову базу для відбудови повоєнної економіки України. Також зазначають, що основним напрямком є запровадження горизонтальних та секторальних реформ, заснованих на принципах збалансованого використання природних ресурсів та ефективного управління з метою захисту довкілля.

Таблиця 1.

Принципи стратегічних планів поствоєнного відновлення екології України

Принципи	Розкриття принципів
Зелений курс	наскрізність екологічної політики та розвиток країни на засадах Європейського зеленого курсу
Цілі відновлення	відновлення має слугувати потребам українців і сприяти сталому розвитку України
Екостандарти	екологічні стандарти на всіх рівнях формування і реалізації політики у сфері охорони довкілля
Євроекостандарти	дотримання європейських екологічних інструментів планування у розбудові України
Фінансування	ефективне функціонування і використання цільових/донорських фондів для післявоєнного відновлення і розбудови зеленої економіки

Джерело: [21].

Окрім прямих заходів відновлення довкілля, має продовжуватися енергозберігаюча політика. Основними складовими компонентами державної політики розвитку енергозбереження є сукупність організаційних, правових та економічних заходів, спрямованих на розвиток виробництва, а також посилення енергетичної безпеки, поліпшення екологічної ситуації та забезпечення сталого розвитку суспільства. Задля досягнення визначених складових органи державної влади, що визначають основні напрямки та реалізацію політики у контексті розвитку біо- та відновлювальної енергетики, реалізують свої заходи через систему правових, регуляторних та інших інструментів, які на цей час мають бути ефективними у діючому ринковому середовищі.

За даними Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), провідна роль у скороченні антропогенних викидів парникових газів у національних планах і програмах дій відводиться підвищенню рівня ефективного використання викопних енергоресурсів і переходу на низьковуглецеві джерела енергії. [6].

ISSN (print) 2708-7530
Наукові перспективи № 11(41) 2023

Вчені вважають, що «враховуючи нинішню енергетичну та екологічну ситуацію, Україні слід активно впроваджувати біоенергетичні технології із використанням усіх видів біопалив – твердого, рідкого, газоподібного» [20]. Енергетичний баланс України за станом на 2020 рік приведено у табл. 2.

Таблиця 2.

Енергетичний баланс України за 2020 рік тис. тонн нафтового еквівалента

Постачання та споживання	Вугілля й торф	Сира нафта	Нафто-продукти	Природ-ний газ	Атомна енергія	Гідро-електро-енергія	Вітрова, сонячна енергія	Біопаливо та відходи	Електро-енергія	Тепло-енергія
Виробництво	12753	2476	-	15856	19994	650	794	4438	-	56
Імпорт	11036	1815	10132	7386	-	-	-	53	234	-
Експорт	-39	-116	-226	-	-	-	-	-424	-442	-
Міжнародне бункерування	-	-	-32	-	-	-	-	-	-	-
Зміна запасів	-903	21	72	602	-	-	-	176	-	-
Загальне постачання енергії	22847	4196	9947	23844	19994	650	794	4243	-208	56

Джерело: [15]

Впродовж останніх років посилюються тенденції розвитку відновлюваної енергетики. За даними Національного бюро статистики, у 2019 році потужність об'єктів з виробництва електроенергії з відновлюваних джерел енергії становила 4 722 000 кВт. У 2020 році буде введено в експлуатацію 1 950 000 кВт об'єктів відновлюваної енергетики, а в 2021 році - ще 1 450 000 кВт.

У Проєкті Плану розвитку відновлюваної енергетики України зазначено, що динаміка розвитку відновлюваної енергетики сприятиме збільшенню очікуваного відпуску електроенергії з об'єктів ВДЕ в ОЕС України (у 2019 році обсяг електроенергії, виробленої з ВДЕ, у загальній структурі виробництва електроенергії склав 3,6% або 5,5 млрд кВт-год). а загальний експорт електроенергії з ОЕС України до країн Східної Європи у 2019 році склав близько 5,8 млрд кВт-год; у 2020 році - 10,1 млрд кВт-год (6,8%), у 2021 році - 12,5 млрд кВт-год (8%) та у 2022 році - 14 млн кВт-год (понад 9% від загального виробництва електроенергії всіма об'єктами генерації в ОЕС України) [3].

Крім того, у процесі відновлення України енергетика має стати однією з ключових галузей, яка забезпечуватиме експортні надходження і підтримуватиме фінансову стійкість держави. Розумний підхід до модернізації українського енергетичного сектору дозволить Україні зробити вагомий вклад у забезпечення стратегічної автономності ЄС і зменшити залежність блоку від

зовнішніх енергоресурсів. Такий взаємовигідний підхід пришвидшить інтеграцію України до ЄС.

План відновлення та розвитку енергетики має на меті:

а) визначити загальні стратегічні напрямки відновлення і модернізації енергетичного сектору України, з урахуванням наявних міжнародних зобов'язань держави, а також нових викликів та можливостей, які з'явилися на енергетичних ринках України і ЄС внаслідок російської агресії;

б) визначити перелік реформ, законодавчих і регуляторних ініціатив, необхідних для забезпечення енергетичної безпеки українських споживачів та ролі України як надійного енергетичного партнера ЄС;

в) сформувати перелік ключових загальнонаціональних проектів, які мають найбільше значення для досягнення визначених стратегічних цілей відновлення і модернізації української енергетики.

Станом на лютий 2022 року енергетичний сектор України був одним із найсильніших у Європі і залишається таким сьогодні, незважаючи на те, що серйозно постраждав від російського вторгнення. Зокрема, Україна входить до першої десятки країн Європи за встановленими потужностями з виробництва електроенергії, входить до трійки найбільших виробників газу та має найбільші підземні сховища газу в Європі. Розгалужені та надійні системи транспортування та передачі газу, нафти та нафтопродуктів з'єднують Україну з сусідніми країнами ЄС та Молдовою.

За час воєнної агресії окреслились технологічні, технічні та ресурсні обмеження:

- припинення імпорту нафти та нафтопродуктів з країн-агресорів та заблоковані морські шляхи вимагають переходу на постачання з інших джерел, що вимагає часу та ресурсів для розширення вузьких місць логістики;
- неможливість швидкого відновлення робіт з розвідки та видобутку в нафтогазовій галузі через значну замінованість територій;
- скорочення рівня транзиту газу і нафти, що збільшує витрати на одиницю транспортованої продукції;
- значний рівень зношеності електричних та газорозподільних мереж;
- виснаженість найбільших родовищ газу більше ніж на 75%;
- нові родовища газу важкі для розробки через значну глибину залягання покладів та складну геологію; родовища на шельфі заблоковані;
- інтеграція великої кількості ВДЕ до енергосистеми, необхідність балансування за допомогою пікових потужностей та систем накопичення енергії;
- недосліджений повний інфраструктурний потенціал України щодо транспортування «зеленого» водню до ЄС;
- необхідність забезпечення галузі кваліфікованим персоналом;

● науково-технічний потенціал енергетичних підприємств та дослідницьких центрів у видобутку нафти і газу не відповідає викликам, які стоять перед галуззю.

Впродовж останнього десятиріччя увага міжнародної спільноти зосереджена ж на досягненні сталого економічного розвитку, найбільш важливі елементи якого включають зниження рівня антропогенного впливу на навколишнє середовище. У результаті все більшого розповсюдження отримують нові моделі економіки: «зелена», низьковуглецева, циркулярна та ін., що мають на меті досягнення балансу між економічним зростанням, соціальним розвитком і екологічною стійкістю.

Енергозбереження нині постає одним із найвагоміших орієнтирів соціально економічного розвитку в національному та регіональному вимірах. Запорукою цього є ефективна державна політика, що стала відповіддю урядів провідних країн на вичерпання традиційних енергоресурсів, зростання їхньої вартості та погіршення екологічної ситуації [8].

За підтримки проєкту ЄС Twinning Енергетичне агентство проводить інформаційну кампанію про переваги відновлюваної енергетики в побуті під назвою «Чиста енергія для вашої родини». Завдяки екологічно чистим джерелам енергії та енергоефективності сонячні панелі та вітрогенератори можна встановлювати у звичайних будинках.

- Встановіть сонячні панелі та вітрогенератори, щоб виробляти власну електроенергію;
- теплові насоси та твердопаливні котли для опалення;
- підігрів води за допомогою сонячних теплових колекторів [13].

Ця практика в реаліях сьогодення буде справляти позитивні ефекти, адже вона екологічно чиста, відновлювана та дешевша в довгостроковій перспективі.

Як учасник міжнародного процесу захисту клімату, Україна повинна дотримуватися вимог екологічного права ЄС. Відповідно до встановлених європейських стандартів, зобов'язання вимагають від України скорочення викидів парникових газів, підвищення енергоефективності, впровадження енергозберігаючих заходів, скорочення викидів забруднюючих речовин, збільшення використання відновлюваних джерел енергії, створення та впровадження системи торгівлі дозволами на викиди парникових газів, удосконалення системи екологічних податків на викиди, а також лібералізації та дерегуляції енергетичних ринків.

Дослідники вважають, що «необхідним є вивчення та впровадження кращих світових практик (від горизонтальних, секторальних реформ до боротьби із забрудненням, спричинених військовими діями) щодо подолання викликів післявоєнного відновлення країни. Допомогти в екологізації економіки

допоможе впровадження економіки замкненого циклу та основних положень Європейського зеленого курсу, що також сприятиме гармонізації української економіки із економікою ЄС» [19, с.47].

Моніторинг реформ в Україні показує, що Агентство з енергоефективності та енергозбереження досягло значного прогресу у виконанні євроінтеграційних зобов'язань України. Реформи у цих сферах отримали один з 72 найвищих балів від Європейської Комісії у сферах енергоефективності, комерційної калориметрії, екодизайну та енергетичного маркування, а також у сфері створення правової бази для розвитку біометанового сектору [13; 24].

Висновок. Державна політика природокористування для повоєнного відновлення економіки України повинна реалізовуватися як побудова абсолютно нової системи управління природними ресурсами, при якій цінність та цілісність довкілля матиме таке ж значення, як і цінність та цілісність суспільства.

Встановлено, що інструментами реалізації політики природокористування є: моніторинг та природоохоронний контроль, фінансові та економічні інструменти, екологічний облік, екологічна сертифікація та маркування, інтегрований дозвіл, правове регулювання, контроль використання природних ресурсів, екологічні комунікації, стратегічна екологічна оцінка. Принципами стратегічних планів поствоєнного відновлення екології України є: зелений курс, цілі відновлення, екостандарти, євроекостандарти та фінансування.

Окрім прямих заходів відновлення довкілля, має продовжуватися енергозберігаюча політика. За даними енергетичного балансу встановлено, що впродовж останніх років посилюються тенденції розвитку відновлюваної енергетики, а ціллю традиційної енергетики є зменшення залежності від зовнішніх енергоресурсів для подолання технологічних, технічних та ресурсних обмежень, що сформувались за час воєнної агресії рф. Україна повинна активно впроваджувати біоенергетичні технології з використанням усіх видів біопалива: твердого, рідкого та газоподібного.

Модернізація економіки є абсолютним пріоритетом. План заходів з відновлення земель, лісів та інших природних ресурсів, пошкоджених конфліктами, може мати наслідки для продовольчої безпеки. Реалізація цих реформ дозволить Україні стати на "зелений курс" і досягти відмінних результатів, які допоможуть нашій країні стати більш екологічно чистою в майбутньому.

Література:

1. Війна та екологія: чому природа стає жертвою збройного конфлікту? Mariia Mygal 30 Березня 2023. URL: https://iaa.org.ua/articles/vijna-ta-ekologiya-chomu-pryroda-staye-zhertvoyu-zbrojnogo-konfliktu (дата звернення 10.11.23).

2. Проєкт Закону України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63948 (дата звернення 10.11.23).

3. Екобезпека – план відновлення. URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ekobezpeka_Plan-vidnovlennya.docx (дата звернення 11.11.2023).

4. Національна екологічна політика. URL: https://mepr.gov.ua/diyalnist/natsionalna-ekologichna-polityka/ (дата звернення 11.11.2023).

5. Відновлення природного потенціалу та стійкості екосистем. URL: https://www.researchgate.net/publication/375598510_Vidnovlenna_prirodno-resursnogo_potencialu_ta_stijkosti_ekosistem_Restoration_of_natural_resource_potential_and_sustainability_ecosystems (дата звернення 11.11.2023).

6. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Плану заходів з реалізації Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030. За підтримки проєкту UNDP «Supporting Green Recovery in Ukraine». К.: 2022. 150 с. (дата звернення 11.11.2023).

7. Фінансове планування відновлення довкілля. URL: FIN_Planuvannya-vidnovlennya-dovkillya.pdf - epl-vypustyv-analitychnu-zapysku/ (дата звернення 11.11.2023).

8. Євроінтеграція України: прогрес реформ у сфері енергоефективності та відновлюваної енергетики. URL: https://iclub.energy/blog/valeriybezus/tpost/vsv9h69gv1-vrontegratsya-ukrani-p (дата звернення 11.11.2023).

9. Стратегія майбутнього: Україна - це енергетичний хаб, який допоможе Європі позбутися залежності від росії. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/stratehiia-maibutnoho-ukraina-tse-enerhetychnyikhab-iakyi-dopomozhe-ievropi-pozbutysia-zalezhnosti-vid-rosii (дата звернення 11.11.2023).

10. Energy Efficiency and its contribution to energy security and the 2030. Framework for climate and energy policy. URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_eec_communication_ adopted_0.pdf (дата звернення 11.11.2023).

11. Матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики на тему: «Вплив військових дій на довкілля в Україні та відновлення його до природного стану» (10 листопада 2022 р.) / Ред.: Ю.В. Овчиннікова. К.: Комітет Верховної Ради України. URL: https://www.researchgate.net/publication/371125135_materiali_sluhan_u_komiteti_verhovnoi_radi_ukraini_z_pitan_ekologicnoi_politiki_na_temu_vpliv_voennih_dij_na_dovkilla_v_ukraini_ta_jogo_vidnovlenna_do_prirodnogo_stanu_22102022 (дата звернення 10.11.23).

12. Зелена відбудова України: Позиція громадськості довкілля. URL: https://www.dossier.org.ua (дата звернення 11.11.2023).

13. Про енергетичну ефективність. Закон України.Відомості Верховної Ради України. {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2392-IX від 09.07.2022№ 2710-IX від 03.11.2022 № 3220-IX від 30.06.2023. UR: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення 11.11.2023).

14. Державне агентств України з управління зоною відчуження. Київ: Комітет Верховної Ради України. URL: https://dazv.gov.ua/ (дата звернення 11.11.2023).

15. Головне управління статистики України. URL: https://www.vn.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 13.11.23).

16. Державне агентство лісових ресурсів України. URL: https://forest.gov.ua/ (дата звернення 14.11.23).

17.Буканов Г. М. Порівняльний аналіз світового досвіду державного управління у сфері формування і реалізації екологічної політики. *Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Державне управління*, 2020. (1), 12-18.

18. Малиш Н. А. Ефективні механізми формування державної екологічної політики: монографія. К.: К.І.С., 2011. 348 с.

19. Майорова І. Екологізація державної політики в контексті політики сталого розвитку. Diss. ОНТУ, кафедра публічного управління та адміністрування, 2022.

20. Пришляк Н. В Організаційно-економічний механізм виробництва біопалив із пробіомаси: теорія, методологія, практика. URL: https://vsau.org/assets/images/content/nauka/specrady/dusert_PrushluakN.pdf (дата звернення 11.11.2023).

21. Сергієнко Л. В., Дзюбенко О. М., & Ожго С. В. Державна екологічна політика України та правовий механізм її формування і реалізації. *Економіка, управління та адміністрування*, 2019. (3 (89)), С. 191-200.

22. Сич К., Романов Є. Формування та реалізація державної екологічної політики в умовах євроінтеграції. Економіка та суспільство, 2022. (45).

23. Фелонюк Д. Л. Сучасна екологічна політика України: правові засади інституційно-функціонального забезпечення формування та здійснення (Doctoral dissertation, Одеса). 2023.

24. Hrytsai, Serhii. "CRYPTOCURRENCY IN THE DECLARATIONS OF GOVERNMENT OFFICIALS: A TOOLKIT FOR MONEY LAUNDERING (TRENDS AND EXPERIENCE OF COUNTERACTION, BY THE EXAMPLE OF UKRAINE)." Access to Justice in Eastern Europe (2023): 81. https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.3-a000333

References:

1. Viyna ta ekolohiya: chomu pryroda staye zhertvoyu zbroynoho konfliktu? Mariia Mygal 30 Bereznya 2023 [War and ecology: why does nature become a victim of armed conflict? Mariia Mygal March 30, 2023]. Retrieved from: https://iaa.org.ua/articles/vijna-ta-ekologiya-chomu-pryroda-staye-zhertvoyu-zbrojnogo-konfliktu. [in Ukrainian].

2. Proect Zakonu Ukrayiny Pro Osnovni zasady (stratehiyu) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrayiny na period do 2030 roku [Project Law of Ukraine On Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period until 2030]. Retrieved from: //w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1? pf3511=63948. [in Ukrainian].

3. Ekobezpeka – plan vidnovlennya [Eco-safety – recovery plan]. Retrieved from: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ekobezpeka_Plan-vidnovlennya.docx. [in Ukrainian].

4. Natsional′na ekolohichna polityka [National environmental policy]. Retrieved from: https://mepr.gov.ua/diyalnist/natsionalna-ekologichna-polityka. [in Ukrainian].

5. Vidnovlennya pryrodnoho potentsialu ta stiykosti ekosystem [Restoration of natural potential and sustainability of ecosystems]. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/375598510_Vidnovlenna_prirodno-resursnogo_potentialu_ta_stijkosti_ekosistem_Restoration_of_natural_resource_potential_and_sustainability_ecosystems. [in Ukrainian].

6. Zvit pro stratehichnu ekolohichnu otsinku Planu zakhodiv z realizatsiyi Natsional′noho planu diy z rozvytku vidnovlyuvanoyi enerhetyky na period do 2030. Za pidtrymky proyektu UNDP «Supporting Green Recovery in Ukraine» [Report on the strategic environmental assessment of the Action Plan for the implementation of the National Action Plan for the Development of Renewable Energy for the period until 2030. With the support of the UNDP project "Supporting Green Recovery in Ukraine"]. K.: 2022. 150 p. [in Ukrainian].

7. Finansove planuvannya vidnovlennya dovkillya [Financial planning of environmental restoration]. Retrieved from: FIN_Planuvannya-vidnovlennya-dovkillya.pdf-epl-vypustyv-analitychnu-zapysku. [in Ukrainian].

8. Yevrointehratsiya Ukrayiny: prohres reform u sferi enerhoefektyvnosti ta vidnovlyuvanoyi enerhetyky [European integration of Ukraine: progress of reforms in the field of energy efficiency and renewable energy]. Retrieved from: https://iclub.energy/blog/valeriybezus/tpost/vsv9h69gv1-vrontegratsya-ukrani-p. [in Ukrainian].

9. Stratehiya maybutn′oho: Ukrayina - tse enerhetychnyy khab, yakyy dopomozhe Yevropi pozbutysya zalezhnosti vid rosiyi [Strategy for the future: Ukraine is an energy hub that will help Europe get rid of dependence on Russia]. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/news/stratehiia-maibutnoho-ukraina-tse-enerhetychnyikhab-iakyi-dopomozhe-ievropi-pozbutysia-zalezhnosti-vid-rosii. [in Ukrainian].

10. Energy Efficiency and its contribution to energy security and the 2030 Framework for climate and energy policy. Retrieved from: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/ files/documents/2014_eec_communication_adopted_0.pdf. [in English].

11. Materialy slukhan′ u Komiteti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny z pytan′ ekolohichnoyi polityky na temu: «Vplyv viys′kovykh diy na dovkillya v Ukrayini ta vidnovlennya yoho do pryrodnoho stanu» (10 lystopada 2022 r.) / Red.: YU.V. Ovchynnikova [Materials of hearings at the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on environmental policy on the topic: "The impact of military operations on the environment in Ukraine and its restoration to its natural state" (November 10, 2022) / Ed.: Yu.V. Ovchinnikova]. Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine - Komitet Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/371125135_materiali_sluhan_u_komiteti_verhovnoi_radi_ukraini_z_pitan_ekologicnoi_politiki_na_temu_vpliv_voennih_dij_na_dovkilla_v_ukraini_ta_jogo_vidnovlenna_do_prirodnogo_stanu_22102022 [in Ukrainian].

12. Zelena vidbudova Ukrayiny: Pozytsiya hromads′kosti dovkillya [Green reconstruction of Ukraine: Position of the public environment]. Retrieved from: https://www.dossier.org.ua/ [in Ukrainian].

13. Pro enerhetychnu efektyvnist′. Zakon Ukrayiny.Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. {Iz zminamy, vnesenymy z·hidno iz Zakonamy № 2392-IX vid 09.07.2022№ 2710-IX vid 03.11.2022 № 3220-IX vid 30.06.2023 [About energy efficiency. Law of Ukraine. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. {With changes introduced in accordance with Laws No. 2392-IX dated 07.09.2022 No. 2710-IX dated 03.11.2022 No. 3220-IX dated June 30, 2023]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua. [in Ukrainian].

14. Derzhavne ahent·stv Ukrayiny z upravlinnya zonoyu vidchuzhennya [State Agency of Ukraine for Exclusion Zone.]. Kyiv: Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine - Kyyiv: Komitet Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. Retrieved from: https://dazv.gov.ua/ [in Ukrainian].

15. Holovne upravlinnya statystyky Ukrayiny [Main Department of Statistics of Ukraine]. Retrieved from: https.//www.vn.ukrstat.gov.ua. [in Ukrainian].

16. Derzhavne ahent·stvo lisovykh resursiv Ukrayiny [State Agency of Forest Resources of Ukraine]. Retrieved from: https.//forest.gov.ua. [in Ukrainian].

17. Bukanov, G. M. (2020). Porivnyal′nyy analiz svitovoho dosvidu derzhavnoho upravlinnya u sferi formuvannya i realizatsiyi ekolohichnoyi polityky [Comparative analysis of the world experience of state administration in the field of environmental policy formation and implementation]. *Scholarly notes of VI Vernadsky TSU. Series: Public administration - Vcheni zapysky TNU imeni VI Vernads'koho. Seriya: Derzhavne upravlinnya,* (1), 12-18. [in Ukrainian].

18. Malysh, N. A. (2011). Efektyvni mekhanizmy formuvannya derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky: monohrafiya [Effective mechanisms for the formation of state environmental policy: monograph]. *K.: K.I.S.* 348 p. [in Ukrainian].

19. Mayorova, I. (2022). Ekolohizatsiya derzhavnoyi polityky v konteksti polityky staloho rozvytku [Greening of state policy in the context of sustainable development policy]. *Diss. ONTU, Department of Public Management and Administration - Diss. ONTU, kafedra publichnoho upravlinnya ta administruvannya.* [in Ukrainian].

20. Pryshlyak N. Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm vyrobnytstva biopalyv iz probiomasy: teoriya, metodolohiya, praktyka [In Organizational and economic mechanism of production of biofuels from probiomass: theory, methodology, practice]. Retrieved from: https://vsau.org/assets/images/content/nauka/specrady/dusert_PrushluakN.pdf [in Ukrainian].

21. Sergienko, L. V., Dzyubenko, O. M., & Ozhgo, S. V. (2019). Derzhavna ekolohichna polityka Ukrayiny ta pravovyy mekhanizm yiyi formuvannya i realizatsiyi [The state environmental policy of Ukraine and the legal mechanism of its formation and implementation]. *Economics, management and administration - Ekonomika, upravlinnya ta administruvannya,* (3 (89)), 191-200. [in Ukrainian].

22. Sych, K., Romanov, E. (2022). Formuvannya ta realizatsiya derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky v umovakh yevrointehratsiyi [Formation and implementation of state environmental policy in the conditions of European integration]. *Economy and society - Ekonomika ta suspil'stvo,* (45). [in Ukrainian].

23. Felonyuk, D. L. (2023). Suchasna ekolohichna polityka Ukrayiny: pravovi zasady instytutsiyno-funktsional′noho zabezpechennya formuvannya ta zdiysnennya [Modern environmental policy of Ukraine: legal foundations of institutional and functional support of formation and implementation] (Doctoral dissertation, Odesa). [in Ukrainian].

24. Hrytsai, Serhii. "CRYPTOCURRENCY IN THE DECLARATIONS OF GOVERNMENT OFFICIALS: A TOOLKIT FOR MONEY LAUNDERING (TRENDS AND EXPERIENCE OF COUNTERACTION, BY THE EXAMPLE OF UKRAINE)." Access to Justice in Eastern Europe (2023): 81. https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.3-a000333